

Бошко Мијатовић¹

О ТЗВ. НЕОЛИБЕРАЛИЗМУ

У овом малом прилогу желим да се укратко осврнем на пар тачака из текста кога је под насловом *Неолиберали поново наступају* Јован Душанић припремио за овај скуп и у коме је лошем светлу поменуо мене и неке људе из фирме у којој радим.

1) На неколико места колега Душанић са чуђењем наводи моју тврдњу са претходног скупа о тзв. неолиберализму да свет није у великој кризи, већ у рецесији. Наравно, о томе где престаје рецесија, а где почиње криза може се дискутовати, може се у свакодневном говору и употребљавати реч криза, али да се, прецизно говорећи, свет ових година не налази у великој, опасној *економској* кризи јасно сведоче подаци. Погледајмо кретање економске активности:

Стопа раста БДП-а, у %

	2008	2009	2010	2011
Свет	2,8	-0,7	5,1	3,8
развијене земље	0,1	-3,7	3,1	1,6
земље у развоју	6,0	2,8	7,3	6,2
од тога ЦИЕ	3,1	-3,6	4,5	5,1

ЦИЕ: земље централне и источне Европе

За 2011. годину процена

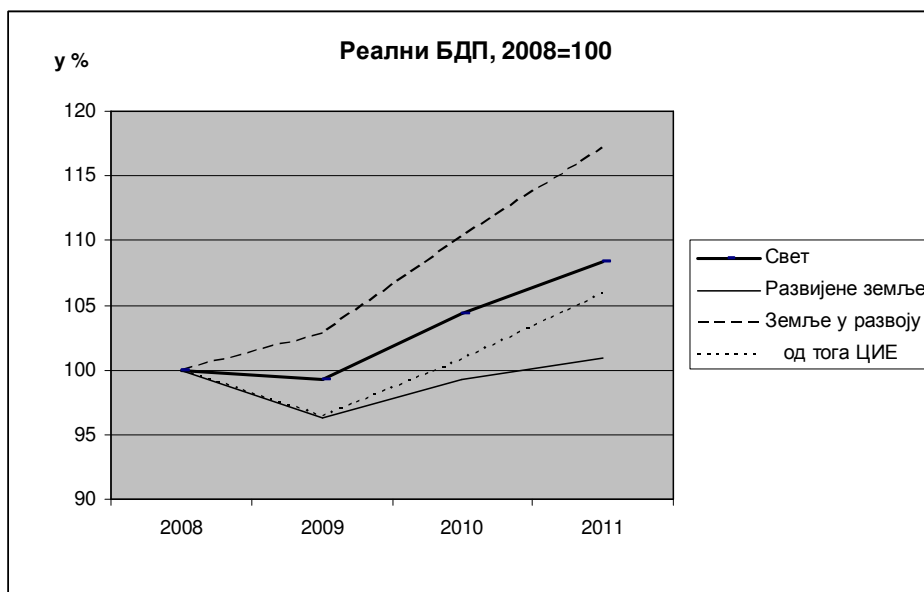
Извор: World Economic Outlook, IMF, September 2011; WEO Update, January 2012

До извесног пада БДП-а света дошло је само у 2009. години, и то првенствено у групи развијених земаља. БДП земаља у развоју је и те године повећан, додуше не и у нашем региону, у ЦИЕ земљама. Пад је на светском нивоу био занемарљив: само 0,7%! Да ли је то она епохална криза која ће уништити свет, а са њиме и капитализам? Не би се рекло, и поред најбољих жеља критичара капитализма. У већем делу света криза се готово није ни осетила, чак ни рецесија, пошто је и те 2009. у земљама у развоју било економског раста.

А да ли је и следећих година било пада БДП-а? Не. И свет и велике групе земаља доживели су економски раст, како у 2010, тако и у 2011. години: свет у 2010. лепих 5,1%, а у 2011. и даље пристојних 3,8%. Чак су и ЦИЕ земље фино расле у последње две године: 4,5 и 5,1%. Па где је та криза налик на ону страшну из 1929. године? Нема је.

И какав је исход збивања током ових неколико година, да није БДП света у 2011. знатнио нижи него у 2008. години? Није: пад БДП-а у 2009. години био више него надокнађен у следеће две. Погледајмо графикон:

¹ ЦЛДС, Београд

ЦИЕ: земље централне и источне Европе

За 2011. годину процена

Извор: World Economic Outlook, IMF, September 2011; WEO Update, January 2012

Обрачун: Бошко Мијатовић

Како се лепо види, у 2011. години БДП је већи него у 2008, последњој години пре почетка финансијске кризе. У светским размерама је већи чак за 8,3%, а у земљама централне и источне Европе за 5,9%. У развијеном делу света БДП је минимално већи у 2011. у односу на 2008, али се ја због тога не секирам.

Дакле, где је та криза коју је грозни неолиберализам изазвао како би опустошио свет, а у интересу најбогатијих? Једноставно – није је било,² а још је мање има данас, када расту економије велике већине земаља. Радило се, очигледно, о рецесији³ са скромним падом БДП-а у развијеним земљама и делу земаља у развоју у 2008/2009. години и добрим растом свих у следеће две године, тако да не постоји никаква сличност са великом кризом из 1929. године. Скорашња криза је у развијеним земљама превасходно била финансијска (не би требало да нас занимају губици тамошњих власника банака и акција), а неповољно се одразила и на тамошњу запосленост и на неке друге земље, укључујући Србију. Опасност није сасвим прошла (државни дугови су се нагомилали), иако је у последња два месеца дошло до видљивог смањења тензија и раста европских берзанских индекса, али је то друга прича.

Занимљиво је да Јован Душанић, после свег ишчуђавања, ни не помишља да мој став о рецесији покуша да побије бројкама о кретању реалних индикатора (економске активности, БДП-а, незапослености и слично). Просто, питање да ли постоји криза је емпиријско и на њега се може искључиво дати емпијски одговор. Уместо тога, колега Душанић запенушано напада ли напада неолиберализам, а очигледно је, бар мени, да га аргументовање много не занима.

² Питам се да ли ће неко скупити храброст и рећи да ове бројке нису тачне, пошто, зна се, ММФ манипулише статистиком.

³ И америчка полузванична оцена National Bureau for Economic Research-а говори искључиво о рецесији (а не о кризи), која је закључена половином 2009. године; видети <http://www.nber.org/cycles/sept2010.pdf>

2) Не знам за тзв. неолиберале, али за либерално оријентисане економисте, у које и ја спадам, крајње је неочекивана тврдња Јована Душанића и другова да се у Србији од 2000. године води (нео)либерална економска политика. Моје је уверење потпуно другачије: мислим да је овде изграђен систем који је и на нормативном плану тек делимично тржишан (пуно је антитржишне регулације), а у реализацији је додатно деформисан широким администрирањем од стране државе, ослоњен на озбиљну злоупотребу власти у личне сврхе (интерене групе, корупција), раширени дилетантизмом носилаца економске политике и крајње штетни популизам, све то зачињено озбиљним слабостима у политичкој сфери Србије. Е сад', уколико то мало тржишта представља за Душанића екстремни неолиберализам, онда би се могло закључити да је Душанић **много** против тржишта.

И где је уопште та неолиберална политика? У ригидном радном законодавству, по коме готово да није могуће отпустити радника? У манипулацијама девизном курсом током целе претходне деценије? У канцерогеном ширењу еснафског система кроз лиценцирање све већег броја делатности, од сељака до туристичких радника? У масовном опраштању неплаћених пореза и доприноса? У сталним субвенцијама бројним предузећима у тзв. реструктурирању (од ЈАТ-а и Железнице надаље), разним пољопривредним произвођачима, страним инвеститорима и свим другима којима требају паре? У непостојању стечаја, како се незапосленост не би повећала? У разним стратегијама и политикама економског и регионалног развоја, социјалног становања итд? У тзв. подстицању грађевинарства, где министар слободно дели паре? У ширењу државне својине (Телеком, Смедерево, „аквизиције“ Србијагаса)? У партијској контроли над предузећима у јавном сектору? У чврстој контроли медијске сцене? Итд, итд. Не, нема ту либералне политике, већ само свемоћне, интервенционистичке државе, баш како воле Душанић и другови.

Иако изгледа да колега Душанић чита колумне чланова ЦЛДС-а у *Политици*, ипак бих рекао да то није истина. Јер, да их чита јасно би уочио да смо Поповићка, Беговић и ја оштри критичари и ове и претходних влада, а не неки беневољентни пропагатори њиховог тржишног „фундаментализма“, како он тврди. Или их, можда, чита, али му се не уклапају у замишљену шему? За заинтересоване, ево их сакупљене у књигама.⁴

Разлика између Душанића и нас је, по мом мишљењу, следећа: Душанић критикује и владу и нас и тзв. неолиберализам искључиво са идеолошких позиција, без превеликог обзирања на аргументацију, док ми покушавамо да у критици владе употребимо аргументе економских, па и политичких наука, колико смо то у стању.

Приписујући нам да смо тзв. неолиберали, Душанић непосредно тврди да смо тржишни фундаменталисти, тј. они који глорификују тржиште и против су државне регулације и интервенције. А то једноставно није тачно. И Поповићка, и Маџар, и Беговић и ја мислимо да међу државним функцијама има места и за привредно законодавство, и за владавину права, и за основну социјалну и привредну инфраструктуру, и за одбрану личне и имовинске безбедности, и за макроекономску политику, али и да је у суштини спора између нас питање мере. А то што ми верујемо да би требало да буде више тржишта и мање интервенције него што верује Душанић свакако није довољан разлог за тврдњу да смо екстремни фундаменталисти. Још је смешнија Душанићева тврдња да неко (а мене је поменуо у том пасусу) овде „проповеда да 'невидљива рука' тржишта функционише савршено и беспогрешиво“. „Савршено“, „беспогрешиво“!? То нико, али нико не тврди, па ни

⁴ Д. Поповић: *Економија здравог разума*, 2009; Б. Мијатовић: *Србија на низбрдици*, 2011.

ја (видети доле). Мислим да се код Душанића ради о познатом и јефтином полемичком трику, али и логичкој грешци званој Страшило: припишеш опоненту ставове које не заступа како би га лакше победио.

3) Да изнесем своје мишљење о теми скупа: неолиберализам не постоји. Ради се о појму, односно етикети, коју су смислили противници либерализма. Он се користи као дисквалификација коју противници либерализма упућују не само радикалним либералима, већ и свим осталима, а чија је сврха да се сугерише следеће: јесте, стари либерали су били добри (ко данас сме да каже нешто лоше о Локу, Смиту, Милу?), али ови данашњи нису. Ради се, једноставно, о идеолошкој увреди, а ја се слажем са Мариом Варгасом Љосом да је у питању “чиста бесмислица”. И данас, као и у последња три века, постоје само либерали и либерализам, без сувишног префикса *нео*. Унутар либерализма постоје и разлике: једни су либертаријанци, други либерали у америчком смислу, трећи у европском, али нико себе не сматра и не зове неолибералом – ни Фридман, ни Хајек... па ни моја маленкост.

Друго, под удар оптужбе о неолиберализму не потпадају данас само либерали, већ комплетна доминантна струја политичког и економског мишљења у свету. У неолиберализам, по критичарима, спадају како главнина из академске економије, тако и све политичке струје које су данас на власти у развијеним земљама, па и многим земљама у развоју, без обзира на то да ли су на десном центру, у самом центру или на левом центру (социјалдемократе). Антиглобализацијски покрет, који је и популарисао појам неолиберализма, усмерен је подједнако према свим владајућим елитама због њихове наклоности економском повезивању света и умереним протржишним реформама. Такав напад на све доминантне политичке струје јасно указује где је место већине критичара тзв. неолиберализма: на крајње левој страни политичког спектра, тамо где се до пре две деценије налазио комунистички покрет. И они јесу (нео)комунисти, који су после пада берлинског зида променили само длаку (реторику), али не и ћуд (циљеве). Суштинска мета им није тржиште већ капитализам.

Другу струју чине радикални националисти, који у слободној спољној трговини и финансијској глобализацији налазе неоколонијализам, односно подјармљивање неразвијених од стране развијених земаља. Тако и се код нас појављује тврдња да је после 2000. године дошао споља наметнути неолиберализам и уништио све, а која има смисла само ако се, макар имплицитно, претпостави да смо 2000. године имали имали одличну привреду (а Милошевић, санкције и бомбардовање?).

Чини ми се да је, макар у Србији, најчешћа комбинација ових двеју струја и погледа, па се антикапиталистички став обично појављује заједно са антиимперијалистичком реториком. На пример, код Јована Душанића.

Треће, критичари тзв. неолиберализма немају сопствени озбиљан економски програм, а још мање економску теорију, које би могли да супротставе преовлађујућима.⁵ Они се, суштински, баве политичком борбом, не схватајући да би примена њихових захтева увећала сиромаштво и на земљиној кугли и у Србији. Стога не чуди да и српски критичари тзв. неолиберализма избегавају да изнесу идеје о томе каквим би системом требало заменити садашњи или каквом би теоријом

⁵ Повремено цитирање Кругмана и Стиглица не мења на ствари, будући да су они добили Нобелове награде за доприносе економској науци, које критичари тзв. неолиберализма ни не помињу, а не за кометаре актуелних тема или политичке памфлете које понекад објаве у дневним новинама.

требало заменити преовлађујућу економску теорију,⁶ а имајући у виду реалности, већ само грде тржишни фундаментализам као да га чланови српских влада или ЦЛДС-а уопште заступају. Да закључим: промашена критика даје слабо усмерење за акцију.

4) Мислим да би било добро да се економисти у Србији окану празних, а врућих идеолошких дискусија и окрену правим темама. А тема око којих се могу укрстити копља између либерала и левице има подоста. Навешћу неколико важних начелних разлика (неке је смислио Менкју, а неке ја):

- либерали заснивају своје погледе на филозофији индивидуализма, која највишу вредност придаје појединцу и тежи одбрани његових слобода у економским и моралним питањима; левичари мање-више верују у колективизам, тј. схватање да су интереси групе доминантни над интересима појединца и да групе представљају основне друштвене јединице;
- либерали верују да су људи у основи рационални и да чине најбоље што могу у оквиру датих ограничења; левичари сматрају да се људи не понашају рационално и да би држава требало да их заштити од сопствених грешака;
- либерали верују да је конкуренција доминантна одлика економског живота, а тржишна моћ ограничена и привремена; левичари сматрају да велике фирме обично поседују монополску моћ и да је због тога потребно водити активну антимонополску политику;
- либерали мисле да постојање екстерналија јесте разлог за државну интервенцију, али да су оне релативно ретке у тржишној економији, која, у суштини, води ефикасним алокационим исходима; левичари верују да су екстерналије честе и да државна интервенција стога мора бити раширена како би се ефикасност повећала,
- либерали знају да тржиште може да погрешити, али верују да то није довољан разлог за државну интервенцију, јер је грешка државе, због незнања, неизвесности и интересних група и корупције, често већа него грешка тржишта; левичари верују да је држава једина институција која може да ограничи свемоћено тржиште и ублажи његове бројне негативне ефекте;
- либерали сматрају да је тржишно стицање дохотка у основи и праведно и ефикасно, док левичари верују супротно и траже да држава битно утиче на расподелу и смањи разлике;
- либерали на економију гледају очима модела опште равнотеже и верују у међузависност и прилагођавање понашања економских актера измењеним околностима; левичари имплицитно заснивају свој поглед на економију кроз И/О модел са фиксним коефицијетима, у коме је могућност прилагођавања знатно мања, а посебно је ограничена супституција;
- либерали преферирају анализу мера економске политике на дуги рок, како би се обухватили сви ефекти, док левичари предност дају краткорочним, непосредним ефектима и имају ограниченији временски хоризонт,
- либерали верују у корист међународне трговине и сарадње уопште за све народе и на основу тога се залажу за економско повезивање света, док многи левичари мисле да у слободној трговини развијени експлоатишу мање

⁶ Марко Секуловић у свом прилогу за овај скуп (*О судбини неолиберализма*) једино каже да ће будућа теорија бити синкретичка, ма шта то значило. А Секуловићевој оцени да је неолиберал свакако ће се зачудити Бранко Милановић, који себе сматра левичарем и који се стално брине о сиромашнима.

развијене и да је стога протекционизам, заједно са супституцијом увоза, најбоља стратегија за земље у развоју.

Свакако, те разлике се могу још драстичније, али и уочљивије испољити на нашем терену, где је стварност драматичнија него у срећнијем делу света. Али, претпоставка плодотворне и занимљиве расправе је да се уместо распаљене идеологије употреби ваљана аргументација.